

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
**Національний університет водного господарства
та природокористування**

**Кафедра фінансів та економіки
природокористування**

06-03-175

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

**з навчальної дисципліни «Фінанси підприємств»
для здобувачів вищої освіти спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
першого (бакалаврського) рівня
денної та заочної форм навчання**

**Рекомендовано навчально-методичною
комісією за спеціальністю 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Протокол № 6 від 31 січня 2018 р.**

Рівне - 2018

Національний університет

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Фінанси підприємств» для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання / Ж. С. Шило – Рівне: НУВГП, 2018, 60 с.

Укладач – Шило Ж. С., к.е.н., доцент кафедри фінансів та економіки природокористування

Відповідальний за випуск – Л.В. Мельник, кандидат економ. наук, професор, завідувач кафедри фінансів та економіки природокористування

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Загальні вказівки.....	4
Зміст основних тем навчальної дисципліни «Фінанси підприємств».....	5
Тема 1. Сутність і функції фінансів підприємства на сучасному етапі.....	5
Тема 2. Формування фінансових ресурсів та грошових фондів на підприємстві.....	8
Тема 3. Роль водогосподарського комплексу держави в системі фінансів підприємств.....	12
Тема 4. Грошові надходження підприємств.....	17
Тема 5. Формування, розподіл і використання прибутку підприємства.....	21
Тема 6. Сутність оподаткування та основи податкової політики підприємства.....	24
Тема. 7. Фінансове забезпечення відтворення основних фондів підприємства.....	39
Тема 8 Сутність, джерела формування та використання обігового капіталу на підприємстві	43
Тема 9. Оцінка фінансового стану підприємства.....	46
Тема 10. Фінансове планування на підприємстві.....	51
Тема 11. Банкрутство і фінансова санація підприємства	56
Список рекомендованої літератури.....	59

Загальні вказівки

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Фінанси підприємств» підготовлений для надання допомоги здобувачам вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання для виконання самостійних, практичних завдань, написання рефератів, задачі змістових модулів та підсумкових тестів у Навчально-науковому центрі незалежного оцінювання знань.

Курс «Фінанси підприємств» включає вивчення наступних питань: сутність фінансів підприємств на сучасному етапі, формування фінансових ресурсів підприємства, сутність та види грошових розрахунків на підприємстві, формування валового доходу на підприємстві, оподаткування прибутків підприємницької діяльності, фінансове забезпечення відтворення основних та оборотних фондів на підприємстві, розробку фінансового плану та показників фінансової стійкості, методи санації підприємства та напрями її проведення.

В даних методичних розробках розкривається зміст тем навчальної дисципліни „Фінанси підприємств”, наводиться перелік літератури до вивчення по кожному розділу курсу та список рекомендованої літератури для самостійного вивчення.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- вивчення основних понять, категорій, засобів фінансової політики у діяльності підприємств різних форм власності (в т.ч. водогосподарського комплексу);
- набуття практичних навичок розв'язання конкретних ситуацій і завдань функціонування підприємств в умовах ринку;
- формування вмінь творчого пошуку шляхів регулювання діяльності підприємств та недопущення їх банкрутства.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Фінанси підприємств» студент повинен **знати:**

- нормативно-правові документи, що стосуються сфери фінансово-економічної діяльності підприємства;
- сутність, функції та принципи фінансів підприємств;
- завдання фінансів підприємств та їх роль на сучасному етапі;
- методи формування фінансових ресурсів;
- сутність та механізм здійснення грошових розрахунків на підприємствах водного господарства;
- формування та розподіл прибутку підприємств;

- принципи та ставки оподаткування підприємств;

- методики кредитування підприємств;
- фінансове планування на підприємстві;
- вимоги до проведення фінансової санації для запобігання банкрутства підприємства.

Студенти повинні **вміти**:

- використовувати на практиці набуті навички та знання при здійсненні фінансових розрахунків;
- оволодіти методикою визначення банкрутства підприємства в сучасних умовах господарювання;
- визначати умови регулювання фінансово-грошових відносин для успішного функціонування підприємств різної форми власності;
- знати і вміти самостійно складати фінансовий план та заповнювати фінансову звітність підприємства,
- вміти самостійно розроблювати заходи стратегічної орієнтації підприємства на підвищення прибутку та зростання виручки від реалізації продукції.

Зміст основних тем навчальної дисципліни «Фінанси підприємств»

Тема 1. Сутність і функції фінансів підприємства на сучасному етапі

1. Поняття, сутність і місце фінансів підприємства у фінансовій системі.
2. Функції фінансів підприємства.
3. Основні принципи організації фінансів підприємства.
4. Зміст і завдання управління фінансами на підприємстві.

1. ФП функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється НД – основне джерело фінансових ресурсів.

Вихідним моментом у розумінні сутності „Фінанси підприємств” є поєднання двох економічних категорій – „Фінанси” та „Підприємство”.

Фінанси – це економічні відносини у сфері грошового обігу, які пов’язані з формуванням доходів і фондів грошових коштів, фінансових ресурсів та їх використанням.

Підприємство – це відокремлений техніко-економічний і соціальний комплекс, призначений для виробництва суспільних благ.

Специфіка поняття ФП полягає в тому, що за їх допомогою мобілізуються і створюються фінансові ресурси не для подальшого перерозподілу, а для обслуговування руху вартості ВВП на всіх стадіях відтворювального процесу, обслуговується процес виробництва продукції, виконання робіт, послуг.

Узагальнюючи вищевикладене, можна дати наступне визначення економічної сутності ФП.

ФП – система грошових відносин, що виникають у процесі розподілу і перерозподілу виручки та прибутку господарюючого суб'єкту, з приводу утворення, розподілу, перерозподілу і використання доходів і фінансових ресурсів, з метою задоволення суспільних потреб та інтересів.

ФП з теоретичного погляду мають наступні ознаки:

- Функціонують у сфері товарно-грошових відносин;
- Відображають тільки ті грошові відносини, які можна оцінити у вартісних вимірниках;
- Обслуговують рух вартості створеного продукту на всіх стадіях відтворювального процесу;
- Мають свого матеріального носія - фінансові ресурси, які одночасно є об'єктом фінансових відносин;
- Формують і використовують дохід і фінансові ресурси.

Об'єктом ФП – є економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, формуванням і використанням грошових фондів підприємств.

Суб'єктом ФП – є підприємства та організації, банківські установи та страхові компанії, позабюджетні фонди, інвестиційні інститути та інші контрагенти.

Отже, **ФП** – це економічні відносини, які відображають формування, розподіл та використання грошових фондів і доходів суб'єктів господарювання в процесі суспільного відтворення.

2. ФП як економічна категорія проявляються і виражають свою сутність та внутрішню властивість через такі **функції**:

1. формування фінансових ресурсів в процесі виробничо-господарської діяльності;
2. розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання своїх зобов'язань перед бюджетом, банками та господарюючими суб'єктами;

контроль за використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Розглянемо більш детально кожен:

1. Формування ФР на підприємстві відбувається під час створення статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень за рахунок відновлення авансованих засобів в основні та оборотні фонди, і використання доходів на формування резервного фонду підприємства.

2. Розподіл та використання ФР на підприємстві – це процес утворення грошових фондів для забезпечення фінансової діяльності підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою.

3. ФП мають можливість контролювати фінансово-господарську діяльність підприємства. Здійснюється грошовий контроль взаємовідносин між підприємствами в процесі оплати поставлених товарів, наданих послуг, виконаних робіт, що дає змогу негайно встановити порушення при виконанні та дотриманні угод.

3. Фінанси – це основа бізнесу, а фінанси підприємств – основна ланка фінансової системи України.

Основні принципи організації ФП:

➤ **Фінансова незалежність підприємства** - гарантується чинним законодавством України. Держава гарантує всім суб'єктам господарювання, незалежно від обраних ними організаційних форм однакові права і створює однакові можливості для доступу до фінансових та природних ресурсів; недоторканість майна, забезпечує захист будь-якої форми власності.

➤ **Відповідальність за результати діяльності.** Цей принцип реалізується у випадках неплатоспроможності підприємств, виникнення збитків, порушення ними чинного законодавства.

➤ **Комерційний розрахунок** як метод господарювання передбачає постійне порівняння витрат і результатів діяльності підприємства. Його метою є отримання прибутку за оптимальних витрат капіталу при мінімальних ризиках. Цей принцип відповідає основним принципам саморозвитку підприємства – самоокупності та самофінансування.

➤ **Формування фінансових резервів.** Фін. резерви, які створюються на підприємстві за рахунок прибутку, необхідні для забезпечення стабільності кругообігу коштів і усього процесу розширеного відтворення. Наявність централізованих і

децентралізованих фінансових резервів дозволяє маневрувати фін. ресурсами підприємства.

➤ **Розмежування коштів на власні та позичені.** Поєднання власних та позичених коштів дозволяє раціональніше використовувати і зберігати власний обіговий капітал, своєчасно реалізовувати інвестиційні проекти.

4. У фінансах підприємств управління означає - процес впливу на фінансові відносини, фінансові ресурси та їх організацію для реалізації фінансової політики господарюючого суб'єкта.

Метою фінансового управління - є забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності його фінансової діяльності.

Предметом фінансового управління – є регулювання фінансових потоків.

Об'єкт управління фінансами є – фінансові відносини у сфері грошового обігу та фонди фінансових ресурсів, що створюються і використовуються в усіх ланках фінансово-господарської діяльності підприємства.

Суб'єкт управління фінансами – це керівний та фінансовий апарат системи органів управління на підприємстві.

У практичному плані управління фінансами підприємств – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на формування і використання фінансових ресурсів.

Вплив на фінансове управління здійснюється за допомогою спеціальних методів:

- Фінансового прогнозування;
- Фінансового планування;
- Фінансового регулювання;
- Фінансового контролю.

Тема 2. Формування фінансових ресурсів підприємства

1. Сутність фінансових ресурсів підприємства
2. Склад фінансових ресурсів та джерела їх утворення
3. Необхідність та сутність кредитування підприємств

1. Матеріальним носієм фінансових відносин виступають фінансові ресурси.

Щоб сформулювати поняття „Фінансові ресурси” необхідно виходити з поняття „ресурси”. Слово „ресурси” походить від французького, і означає – допоміжний засіб, тобто щось таке, що може бути використане з певного джерела на певні цілі.

Ресурси виробництва поділяють на чотири групи:

Природні, матеріальні, трудові та фінансові. Перших три є базовими. Фінансові ресурси виникли на ринковому етапі розвитку суспільного виробництва. Їх відносять до похідних.

В економічній літературі під терміном «**фінансові ресурси підприємства**» - прийнято вважати сукупність фондів грошових коштів і грошові кошти у нефондовій формі, які є у розпорядженні підприємства.

Фінансові ресурси мають наступні ознаки:

- Фінансові ресурси завжди виражають відношення власності, тобто вони належать або державі, або підприємству, або приватному сектору економіки, або населенню;
- Фінансові ресурси завжди мають певне джерело створення і певне цільове використання;
- Формування і використання фінансових ресурсів завжди має свою правову сторону і регламентується законодавчими і нормативними актами.

Таким чином, *фінансовими ресурсами підприємства можна вважати сукупність грошових резервів та надходжень цільового призначення, якими воно розпоряджається на правах власності, оперативного управління або повного господарського відання і використовує їх на статутні потреби.*

2. Структура фінансових ресурсів розглядається в тісному зв'язку з вартісною структурою продукції, що виготовляється підприємством.

Всі фінансові ресурси поділяються:

- за джерелами утворення;
- за напрямками використання.

За джерелами утворення до складу фінансових ресурсів підприємства відносяться:

- Внески засновників;
- Прибуток;
- Заробітна плата;
- Амортизація;

- Цільове фінансування;
- Благодійні внески тощо.

Більша частка фінансових ресурсів створюється за рахунок прибутку.

За видатками або напрямками використання до складу ФР відносять:

- Витрати на розвиток економіки підприємства;
- Витрати на соціально-культурні заходи;
- Витрати на розвиток науки;
- Витрати на обслуговування залучених фінансових ресурсів;
- Інші витрати підприємства.

У кінцевому підсумку, напрямки використання ФР можна поділити на три групи:

- Поповнення фонду відшкодування;
- Формування фонду споживання;
- Формування фонду нагромадження.

Джерелами створення ФР є:

- Привласнені кошти: статутний капітал, кошти засновників, страхові відшкодування, кошти міжнародної технічної допомоги, кошти та кредити отримані без необхідності повернення, бюджетні кошти, передані у розпорядження підприємствам.
- Власні кошти: амортизаційні відрахування, чистий прибуток у національній валюті, іноземна валюта.
- Залучені кошти: тимчасово вільні кошти резервів, що формуються за рахунок чистого прибутку, реінвестовані кошти резерву на виплату дивідендів, перевищення кредиторської заборгованості.
- Позичені кошти: кредити банків, лізинг – товарний кредит, комерційний кредит, факторинг, кошти, що надходять з бюджету, міністерств на умовах повернення.

Однозначно, що фінансові ресурси є грошовим вираженням новоствореної власності на підприємстві. Тобто джерелом їх формування є ВВП.

3. Підприємства функціонують в умовах обмежених фінансових ресурсів, тому вони вдаються до позичених коштів з метою

середньотермінового або довгострокового покриття потреби у власних фінансових ресурсах.

Одним із таких засобів є **кредит** – це форма позичкового капіталу (у грошовій або товарній формі), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим хто надає кредит і тим хто його отримує.

Основними причинами виникнення кредитних відносин є:

1. Загальноекономічні – товарне виробництво, рух вартості у сфері товарного обміну, функціонування підприємств на засадах комерційного розрахунку.

2. Специфічні – сезонний характер окремих виробництв, розбіжності між нагромадженням коштів та їх витрачанням на підприємстві, відхилення фактичного використання оборотних коштів від їх нормативу у процесі кругообігу оборотних фондів підприємства.

Суб'єктами кредитних відносин можуть бути будь-яке самостійне підприємство та фізична особа.

Об'єктами кредитування можуть виступати фінансові ресурси, готова продукція, платіжні та розрахункові операції з постачальниками і покупцями тощо.

На підприємствах виникає потреба у кредитуванні коли розміри виробничих запасів перевищують власні кошти, тобто якщо створюються наднормовані запаси.

Отже, кредити необхідні для підтримання кругообігу фондів діючих підприємств, які обслуговують процес реалізації продукції.

Суб'єкти господарської діяльності можуть використовувати у своїй діяльності такі форми кредиту:

Комерційний кредит – це товарна форма кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності: підприємством-постачальником, який надає відстрочку платежу за свій товар і підприємством-покупцем, який зобов'язується сплатити борг.

Специфічна форма комерційного кредиту – **податковий кредит**. Це є термінова відстрочка сплати податків до бюджету.

До нетрадиційних видів комерційного кредиту відносять – **франчайзинг** – кредитування за контрактом і **форфейтинг** – кредитування експортера шляхом купівлі боргових зобов'язань.

Лізинговий кредит – це відносини між юридичними особами, які виникають у випадку оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту.

Іпотечний кредит – це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Бланковий кредит – надається тільки в межах наявих власних коштів з застосуванням підвищеної відсоткової ставки надійним позичальникам, які мають стабільні джерела погашення кредиту і перевірений авторитет у банківських колах.

Банківський кредит – це форма кредиту, за якою грошові кошти надаються підприємству у позику банком. Фінансовою основою банківського кредиту є позичковий капітал.

Тема 3. Роль водогосподарського комплексу держави в системі фінансів підприємств

1. Водогосподарське підприємство як система фінансово-економічної сфери держави.
2. Виробнича структура водогосподарського комплексу та основні його послуги.
3. Сутність та структура основних фондів водного господарства.
4. Оборотні засоби водного господарства та їх класифікація.
5. Собівартість продукції водного господарства та методика її зниження.

1. Основною виробничою одиницею водогосподарського виробництва на меліорованих землях, є **водогосподарське підприємство** – водогосподарські організації (управління меліоративних систем). Ці підприємства часто виконують різні функції, задовольняють потреби у послугах не тільки сільське господарство, але і інші галузі народного господарства (промисловість, комунальне господарство тощо) на основі конкретної технології виробництва.

Основним завданням водогосподарських підприємств (експлуатаційних організацій) є підтримання у належному стані гідромеліоративних систем, забезпечення безперебійної подачі води господарствам у відповідні строки, проведення технічного обслуговування внутрішньогосподарської частини гідромеліоративних систем за договорами із господарствами. Для

здійснення вищенаведених функцій водогосподарські підприємства мають у своєму розпорядженні основні фонди, оборотні засоби та робочу силу.

Водогосподарське виробництво, що обслуговує внутрішньогосподарську частину гідромеліоративних систем, є частиною сільськогосподарського виробництва господарств, які самостійно здійснюють всі експлуатаційні заходи на меліорованих землях.

2. Виробнича структура підприємства представляє собою його виробничі підрозділи, а також форми зв'язків між ними. Вона формується під впливом багатьох факторів – обсягу меліорованих земель, які обслуговує підприємство, типу гідромеліоративних систем, організації виробництва тощо.

Відповідно до особливостей виробничого процесу водогосподарського підприємства в його виробничій структурі розрізняють виробничі підрозділи основного, допоміжного і обслуговуючого виробництва. Виробничі процеси, які забезпечують виконання комплексу ремонтно-експлуатаційних робіт на гідромеліоративних системах, є основними і вони представляють собою основне виробництво. Виробничі процеси, котрі забезпечують умови для нормального функціонування основного виробництва, утворюють допоміжне і обслуговуюче виробництво.

До основного виробництва водогосподарських підприємств відносять експлуатаційні дільниці, які здійснюють комплекс ремонтно-експлуатаційних робіт на міжгосподарській частині гідромеліоративної системи, результатом роботи яких є певні послуги.

До допоміжного виробництва водогосподарських підприємств відносяться ремонтно-механічне виробництво, енергетичне виробництво, виробництво з обробки деревини, тощо.

Обслуговуюче виробництво представлене транспортним, водопровідно-каналізаційним та складським господарством, тощо.

Основним завданням виробничої структури підприємства є забезпечення умов, необхідних для стійкої і високо результативної діяльності водогосподарського підприємства при мінімізації витрат на виконання комплексу ремонтно-експлуатаційних робіт на гідромеліоративних системах.

Кінцевим результатом господарської діяльності водогосподарських підприємств на меліорованих землях є споживчі вартості – послуги.

Послуги (продукція) водного господарства – це діяльність, що забезпечує створення відповідних умов зволоження на меліорованих землях з метою одержання високих і стійких урожаїв сільськогосподарських культур на цих землях.

Вони характеризуються специфічними особливостями:

- Послуги водного господарства є складовою технології вирощування сільськогосподарських культур на меліорованих землях, тому вони на цих землях є обов'язковими.

- Послуги водного господарства не транспортабельні, їх не можна перемістити за межі меліорованої території; носять чітко виражений місцевий характер;

- Послуги водного господарства є невзаємозамінні; виконання чи перевиконання одних видів послуг не виключає потреби в інших послугах;

- Послуги водного господарства носять строковий характер, тобто їх потрібно надавати у відповідні строки залежно від вимог сільськогосподарських культур і прийнятої технології їх вирощування;

- Послуги водного господарства характеризуються сезонністю їх надання, що впливає на результати господарської діяльності водогосподарських підприємств.

- Послуги водного господарства характеризуються високою трудоемністю, що зумовлено великими витратами ручної праці.

Обсяг послуг водного господарства визначається потребами сільськогосподарського виробництва на меліорованих землях.

3. До складу основних фондів водного господарства включаються: основні фонди меліоративних будівельних організацій, водогосподарських експлуатаційних організацій та основні меліоративні фонди.

Основні фонди будівельних організацій за своєю участю у процесі виробництва поділяються на три види: основні виробничі фонди будівельного призначення; основні невиробничі фонди; основні виробничі фонди інших галузей народного господарства.

Основні виробничі фонди будівельного призначення приймають безпосередню участь у процесі будівництва і складають основу матеріально-технічної бази будівельних організацій. Вони об'єднуються в такі основні групи: будівлі, споруди, машини і обладнання, транспортні засоби, інструмент і виробничий інвентар,

ІНШІ ОСНОВНІ ФОНДИ.

Основні виробничі фонди інших галузей представлені промислово-виробничими фондами (ремонтні майстерні), фондами торгівлі тощо.

Основні невиробничі фонди представлені житловими будинками, дитячими дошкільними установами, клубами, базами відпочинку тощо.

В залежності від цільового призначення основні фонди водогосподарських експлуатаційних підприємств поділяються на:

- основні виробничі фонди меліоративного призначення (основні меліоративні фонди та власні основні фонди водогосподарських підприємств, що використовуються для технічної експлуатації меліоративних систем);

- основні виробничі фонди інших галузей народного господарства (промисловості, будівництва, торгівлі, громадського харчування тощо);

- основні невиробничі фонди (фонди житлово-комунального господарства, культури, спорту, відпочинку, охорони здоров'я).

Основні виробничі фонди меліоративного призначення приймають безпосередню участь у водогосподарському виробництві на меліорованих землях. До них відносяться основні меліоративні фонди і власні основні виробничі фонди водогосподарських підприємств (управлінь меліоративних систем), що використовуються для здійснення технічної експлуатації гідромеліоративних систем. Ці фонди відіграють виключно важливу роль у водогосподарському виробництві. До складу власних основних виробничих фондів відносяться будівельні та меліоративні машини, транспортні засоби, виробничі будівлі, інвентар та інструмент тощо.

4. До складу оборотних засобів водного господарства відносяться оборотні засоби будівельних організацій та оборотні фонди водогосподарських експлуатаційних організацій.

У будівельних організаціях оборотні засоби представлені:

1. Оборотними фондами, що включають:

а) виробничі запаси: будівельні матеріали, конструкції і деталі, паливо та паливно-мастильні матеріали, запасні частини, малоцінний і швидкозношуваний інвентар та інструмент;

б) засоби у виробництві - незавершене виробництво будівельно-монтажних робіт і підсобних виробництв.

Фондами обігу, які включають грошові кошти на розрахунковому рахунку, в касі підприємства та кошти в розрахунках, куди відноситься заборгованість замовників за рахунками за виконані роботи.

Основними елементами оборотних засобів водогосподарських експлуатаційних організацій є такі:

- *Оборотні фонди*, із них: а) виробничі запаси: основні ремонтні матеріали, допоміжні матеріали, паливо-мастильні матеріали, запасні частини, тверде паливо, малоцінний інвентар, аварійні запаси, інші запаси; б) кошти (засоби) у виробництві: незакінчений капітальний ремонт меліоративних систем, незакінчений капітальний ремонт власних основних фондів.

- *Фонди обігу*, із них грошові кошти, кошти в розрахунках.

Відношення окремих елементів або статей оборотних коштів до загальної суми оборотних коштів, виражене у відсотках, показує їх структуру. В зв'язку із особливостями водогосподарського виробництва на меліорованих землях структура оборотних коштів водогосподарських експлуатаційних організацій в значній мірі відрізняються від структури коштів підприємств інших галузей народного господарства.

5. Підприємства водного господарства, маючи у своєму розпорядженні основні виробничі фонди, оборотні засоби та робочу силу, організують процес виробництва, в результаті якого виготовляється продукція (виконуються роботи), тобто створюються матеріальні блага. При виготовленні продукції споживаються певні засоби виробництва та праці, які прийнято називати *витрати виробництва підприємства*.

У собівартість продукції водного господарства включаються всі витрати виробництва підприємства, тобто за економічною суттю вона показує виражену у грошовій формі величину всіх витрат підприємства на виготовлення продукції.

Всі витрати, пов'язані із будівництвом і реконструкцією гідромеліоративних об'єктів, визначають загальну величину капітальних вкладень на будівництво об'єктів, яка визначається на основі зведеного кошторисного розрахунку на будівництво, і представляє собою кошторисну вартість будівництва. Цих коштів повинно бути достатньо для здійснення будівництва і введення в дію основних фондів і виробничих потужностей.

Щоб забезпечувати відповідні умови водного режиму на меліорованих землях, необхідно здійснювати технічну експлуатацію гідромеліоративних систем.

В залежності від приналежності окремих частин гідромеліоративних систем витрати по їх технічній експлуатації поділяються на: витрати по технічній експлуатації міжгосподарської частини і витрати по технічній експлуатації внутрішньогосподарської частини.

Міжгосподарська частина гідромеліоративних систем знаходиться на балансі управлінь меліоративних систем (водогосподарських експлуатаційних організацій), які проводять комплекс ремонтно-експлуатаційних робіт по підтриманню гідромеліоративних систем у робочому стані і створенню оптимальних умов зволоження на меліорованих землях. *Ці витрати включають:*

- інженерно-технічне забезпечення експлуатаційних заходів;
- ремонти гідромеліоративних систем;
- утримання насосних станцій;
- інші витрати.

Основними заходами зниження витрат по технічній експлуатації гідромеліоративних систем є такі:

- зростаання продуктивності праці на ремонтно-експлуатаційних роботах;
- підвищення рівня механізації ремонтних робіт;
- економія матеріальних витрат;
- зниження витрат зрошувальної води;
- поліпшення організації виробництва та праці.

Тема 4. Грошові надходження підприємств

1. Виручка від реалізації продукції та методика її визначення
2. Ціноутворення на підприємстві
3. Формування валового (чистого) доходу на підприємстві

1. Основним джерелом грошових надходжень на підприємстві є виручка від звичайної діяльності. Яка залежить від галузі функціонування підприємства, обсягів його діяльності, впровадження НТП, а також підвищення ПП, зниження собівартості, покращення якості продукції.

Головним складовим елементом виручки – є виручка від реалізації, а саме її частина, яка залишається після вирахування матеріальних, трудових і грошових витрат на виробництво і реалізацію продукції. Тому найважливішим завданням кожного господарюючого суб’єкта є одержання максимального прибутку при найменших витратах шляхом дотримання суворого режиму економії при витрачанні коштів і найбільш ефективного їх використання.

В Україні застосовують два основні методи визначення надходжень від продажу продукції:

Касовий метод – відповідно до якого дохід (виручку) від продажу продукції визначають за коштами, що надійшли на рахунки у вигляді платежів за відвантажену продукцію, виконані роботи, надані послуги, оприбуткування матеріальних цінностей, а також від виконання інших операцій та фінансової діяльності;

Метод нарахування – відповідно до якого дохід (виручку) від продажу продукції та інших матеріальних цінностей визначають за вартістю відвантажених (переданих) товарів на відповідну дату.

Застосування методів визначення виручки від виконання господарських операцій та фінансової діяльності чітко пов’язане з чинним податковим законодавством, яке передбачає відповідальність юридичної особи за розпорядження отриманими грошовими коштами з моменту юридичного визнання дійсності проведення операцій.

2. Ціноутворення на підприємстві організовується відповідно до державної політики ціноутворення, яка є складовою частиною загальної фінансово-економічної політики України.

В галузях економіки України застосовуються вільні ціни і тарифи, державні фіксовані і регульовані ціни і тарифи.

Фіксовані ціни – встановлюються державою на послуги першої необхідності, і на товари, які вона монопольно виготовляє (газ, електроенергія).

Регульовані ціни – встановлюються регулюванням рівня рентабельності товарів першої необхідності (хлібобулочних виробів, продуктів дитячого харчування).

Обмін продукцією між державами здійснюється за договірними цінами.

Ціна – є грошовим виразом вартості товару, і як економічна категорія проявляється через виконання **таких функцій**:

Облікова функція – функція обліку і виміру витрат на створення товару. Ціна вимірює, скільки витрачено праці, сировини, матеріалів на виготовлення товару та збут, розмір прибутку.

Стимулююча функція – проявляється у стимулюванні і стримуванні виробництва і споживання різних товарів. Вона реалізується шляхом зміни рівня прибутку в ціні, надбавок і знижок до основної ціни.

Розподільча функція – пов'язана з відхиленням ціни товару від його вартості під дією ринкових факторів.

Ціни підприємства, залежно від міри врахування в них витрат і прибутку поділяються на: гуртові, відпускні, роздрібні, світові.

За гуртовими цінами - підприємства продають свою продукцію іншим підприємствам, а також підприємствам гуртової торгівлі, якщо така продукція не оподатковується ПДВ.

Гуртова ціна виробу складається з двох економічних елементів: собівартості виробу і прибутку.

За відпусними цінами виробника, в які включаються АЗ і ПДВ, підприємство продає продукцію іншим підприємствам, а також підприємствам гуртової торгівлі.

Ціни гуртової торгівлі включають ціну виробника (гуртову ціну), а також витрати і дохід гуртової торгівлі підприємства, яке займається подальшою реалізацією продукції.

Роздрібні ціни включають – відпускні (гуртові) ціни виробника, витрати і доходи торгівельної організації.

Світова ціна – ціна, за якою підприємство виконує операції за платежами у вільно конвертованій валюті. Світовими цінами є ціни на експортну продукцію підприємств. До світових цін включаються гуртові ціни, мито та митні збори.

В окремих випадках підприємства зобов'язані застосовувати регульовані ціни.

3. Доходи підприємства поділяються на:

- валовий дохід
- дохід (виручку) від продажу (реалізації) продукції;
- інші операційні доходи,
- фінансові доходи;
- та інші доходи.

1. Валовий дохід, як фінансова категорія – це новостворена працею вартість, яка у процесі реалізації продукції набуває грошового

виразу у вигляді перевищення виручки над витратами минулої уречевленої праці.

В сучасних умовах, **валовий дохід** визначають як – сукупний грошовий виборг підприємства, одержаний від діяльності основного, допоміжного, обслуговуючого виробництва та від реалізації додаткових послуг.

Валовий дохід визначається як різниця між виручкою та матеріальними витратами і амортизаційними відрахуваннями.у складі собівартості продукції.

Валовий дохід – це основне джерело формування фінансових ресурсів підприємства і державного бюджету.

Чистий дохід – виражає у грошовій формі вартість додаткового продукту, і визначається як перевищення виручки від реалізації продукції над вартістю матеріальних витрат, амортизаційних відрахувань і ЗП, або як різниця між валовим доходом і ЗП.

2. Дохід (виручка) від продажу (реалізації) продукції.

Підприємство отримує від продажу товарної продукції дохід, що забезпечує основну частку його надходжень у будь-якій формі.

Сума доходу (виручки) від продажу продукції визначається як сума товарної продукції відповідного періоду, що обліковується в гуртових цінах та вартості проданих залишків готової продукції на початок періоду за мінусом вартості проданих залишків готової продукції на кінець періоду.

3. Інший операційний дохід.

- До іншого операційного доходу відносять:
- Доходи від продажу іноземної валюти;
- Доходи від реалізації інших обігових активів;
- Суми орендної плати (оперативний лізинг).

4. Інші фінансові доходи включають:

- дивіденди отримані;
- відсотки отримані.

5. Інші доходи.

До них відносять:

- Дохід від реалізації фінансових інвестицій;
- Дохід від реалізації необігових активів;
- Дохід від реалізації майнових комплексів;
- Дохід від неопераційної курсової різниці;
- Дохід від безкоштовного отримання активів;

● Інші доходи, що виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

В окремих випадках підприємства можуть отримувати надзвичайні доходи від подій і операцій, що відповідають визначенню надзвичайних подій.

Тема 5. Формування, розподіл і використання прибутку підприємства

1. Сутність прибутку підприємства та показники його вимірювання
2. Формування прибутку підприємства
3. Розподіл і використання прибутку підприємства
4. Розрахунок прибутковості підприємства

1. **Прибуток** як економічна категорія відображає частину додаткової вартості, створеної у реальному секторі економіки. Він є формою прояву додаткового продукту.

Прибутку властиві наступні функції:

1. Прибуток характеризує економічний ефект, отриманий у результаті звичайної і надзвичайної діяльності підприємства. Його значення полягає у тому, що він відображає кінцевий фінансовий результат.

2. Прибуток є одночасно і фінансовим результатом і основним елементом фінансових ресурсів підприємства, які необхідні для забезпечення розширення виробничої діяльності, матеріального заохочення працівників, формування резервів тощо.

3. Прибуток є одним із джерел формування дохідної частини бюджетів різних рівнів. Він надходить до бюджетів у вигляді податків та платежів.

На рівні підприємства **прибутком** вважається - частина чистого доходу, що визначається як різниця між чистим доходом, отриманим від продажу продукції, обчисленої за відпускними цінами виробника без ПДВ і АЗ, та витратами на її виробництво і реалізацію.

Співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами характеризує поняття рентабельності.

В широкому поняття **рентабельність** означає прибутковість або дохідність виробництва і реалізації всієї продукції чи окремих її видів,

дохідність підприємства у цілому, прибутковість різних галузей економіки.

Рентабельність поділяється на:

1. Рентабельність продукції розраховується на всю продану продукцію і за окремими її видами.
2. Рентабельність виробу розраховується за окремими виробами.
3. Рентабельність продажу продукції - характеризує ефективність поточних затрат підприємства і дохідність від проданої продукції.
4. Рентабельність основного та обігового капіталу – показує відношення мобільних та немобільних активів до чистого прибутку підприємства.

2. Прибуток підприємства включає:

- валовий прибуток;
- прибуток від операційної діяльності;
- прибуток, отриманий від звичайної та надзвичайної діяльності;
- чистий прибуток .

Валовий прибуток підприємства – це різниця між чистим доходом від реалізації продукції і виробничої собівартістю реалізованої продукції.

Розрахунок валового прибутку передбачає визначення чистого доходу від продажу продукції і виробничої собівартості проданої продукції.

Виробнича собівартість проданої продукції – це обсяг реалізації товарної продукції, скоригований на обсяг нерозподілених постійних загальновиробничих витрат і суму наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції необхідно віднести:

- Прямі матеріальні витрати;
- Прямі витрати на оплату праці;
- Інші прямі витрати;
- Загальновиробничі витрати.

Прибуток від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку, іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Послідовність визначення прибутку від операційної діяльності наступна:

*Дохід від продажу продукції – (ПДВ, АЗ) = Чистий дохід –
Виробнича собівартість реалізованої продукції = Валовий прибуток
– Адміністративні витрати і витрати на збут і рекламу =
Операційний прибуток*

Прибуток отриманий від звичайної та надзвичайної діяльності підприємства.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування - визначається як алгебраїчна сума прибутку від основної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Прибуток від надзвичайної діяльності підприємства визначається за даними звітності підприємства.

Чистий прибуток - визначається як різниця між різними видами доходів та витрат підприємства за звітний період. Це частина прибутку, що залишиється у розпорядженні підприємства після сплати податків та можливих штрафів.

(Прибуток підприємства) – (податок на прибуток) = Чистий прибуток підприємства

3. Об'єктом розподілу є загальна сума прибутку, отриманого підприємством у звітному періоді від звичайної і надзвичайної діяльності.

Під розподілом прибутку розуміють – спрямування прибутку до бюджету у вигляді податків і визначення чистого прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства.

Першим каналом розподілу прибутку є сплата підприємствами майнових податків: податку на рухоме і нерухоме майно, внесення плати за землю, а при наявності надприбутків – рентних платежів.

Другим каналом є – сплата підприємствами до бюджету податку на прибуток.

На підприємстві розподілу підлягає тільки чистий прибуток підприємства.

Порядок розподілу і використання ЧП на підприємстві фіксується у його статуті.

Чистий прибуток підприємства розподіляється і використовується за такими напрямками:

1. Фінансування витрат, пов'язаних з розвитком підприємства (витрати на науково-дослідні роботи, розробку і освоєння нових видів продукції і технологій, модернізацію обладнання, реконструкцію діючого виробництва);

2. Фінансування витрат, пов'язаних з будівництвом об'єктів не виробничого призначення, проведення оздоровчих та інших заходів, утримання об'єктів соціальної інфраструктури;

3. Фінансування благодійних заходів;

4. Кошти на утримання вищестоячих органів;

5. Фінансування приросту власних обігових коштів;

6. Формування резерву для виплати дивідендів.

4. Найбільш відомим підходом до розрахунку прибутковості в ринкових умовах – є **метод критичних співвідношень**.

Застосування цього методу дає змогу встановити витрати підприємства, докладені для отримання прибутку.

Його основою є механізм встановлення беззбиткового рівня виробництва за наявності у підприємства:

- Постійних витрат, величина яких не змінюється залежно від зміни обсягів виробництва;

- Змінних витрат, що прямо або опосередковано пов'язані з процесом виробництва;

- Відповідного обсягу продукції за умови, що чистий дохід дорівнюватиме сумі постійних і змінних витрат.

Тема 6. Сутність оподаткування та основи податкової політики підприємства

1. Сутність і функції податків.

2. Класифікація податків.

3. Податкова система і податкова політика України.

4. Характеристика основних податків податкової системи України.

1. Податки є важливою ланкою фінансових відносин у суспільстві, і як форма фінансових відносин виникають одночасно з появою держави та розвитком товарно-грошових відносин.

Характеристику податку слід розглядати в таких аспектах:

1) Економічна сутність податків виявляється в економічних відносинах, які виникають між державою і юридичними та фізичними

особами з приводу примусового відчуження нею частини новоствореної вартості в грошовій формі, її вилучення, формування фонду фінансових ресурсів держави для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

2) Конкретними **формами прояву** категорії податку є види податкових платежів, які встановлюються законодавчими органами влади.

3) **3 організаційно-правової сторони податок** – це обов'язковий платіж, який надходить у бюджетний фонд у визначених законом розмірах і встановлені строки.

Податки – це обов'язкові платежі, що їх встановлює держава для юридичних і фізичних осіб або з метою формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат.

Характерними ознаками податків є:

- **обов'язковість платежу** (за порушення встановленого терміну сплати, розміру платежу чи ухилення від сплати передбачається відповідальність);
- **перехід права власності** – при сплаті податку частина коштів із власності підприємств чи громадян переходить у власність держави;
- **індивідуальна безоплатність** – держава не бере на себе зобов'язання надати кожному окремому платникові певний еквівалент його платежу;
- **регулярність сплати** (податки є регулярними платежами, що перераховуються до бюджету згідно встановленого державою порядку).

Податки – не єдина форма акумуляції грошових коштів бюджетом та іншими державними фондами. Податкам властиві певні риси, що відрізняють їх від понять:

- **податкові платежі** – це обов'язкові збори, які стягуються з платників за умови конкретного еквівалентного обміну між державою та платником (плата за воду, землю);
- **відрахування, внески** – це обов'язкові збори з юридичних та фізичних осіб, яким притаманні ознаки цільового призначення.

Відмінні риси податку від інших обов'язкових платежів:

- справляється на умовах безповоротності. Повернення податку можливе тільки в разі його переплати або тоді, коли законодавством передбачені пільги щодо цього податку;
- має односторонній характер встановлення. Оскільки податок сплачується з метою покриття суспільних потреб, які в основному відокремлені від індивідуальних потреб конкретного платника, то він є індивідуально безповоротним. Сплата податку не породжує зустрічного зобов'язання держави вчиняти будь-які дії на користь конкретного платника;
- може бути сплачений лише до бюджету, а не до іншого грошового централізованого або децентралізованого фонду;
- не має цільового призначення;
- є виключно атрибутом держави і ґрунтується на актах вищої юридичної сили.

Суспільне призначення податків виявляється у функціях, які вони виконують.

Функції податків:

1. Фіскальна функція.

Вона полягає в мобілізації коштів у розпорядження держави та формуванні централізованих фінансових ресурсів для виконання державних функцій. Вона реалізується через розподіл частини ВВП.

Відбувається вилучення частини доходів підприємств і громадян для втримання державного апарата, оборони держави, і тієї частини невиробничої сфери, що немає власних джерел доходів – фундаментальна наука, театри, музеї, навчальні заклади тощо.

2. Регулююча функція.

Реалізується через вплив податків на різні сторони діяльності суб'єктів господарювання.

-регулювання ринкових, товарно-грошових відносин полягає у розробці законів, нормативних актів;

-регулювання розвитку н/г, суспільного виробництва в умовах коли діє закон вартості.

Маневруючи податковими ставками, пільгами і штрафами, змінюючи умови оподаткування, держава створює умови для прискореного розвитку одних галузей виробництва, сприяє рішенню актуальних для суспільства проблем.

3. Стимулююча – за допомогою податків, пільг і санкцій держава стимулює технічний прогрес, збільшення числа робочих місць, капітальні вкладення у розширення виробництва.

4. Перерозподільна

– за допомогою податків перерозподіляється частина прибутку підприємств та підприємців, доходи громадян, направляючись на розвиток виробничої і соціальної інфраструктури та інші галузі н/г.

Справляння податків ґрунтується на виділенні наступних елементів системи оподаткування.

Суб'єкт оподаткування (платник податків) – фізична чи юридична особа, на яку законом покладено обов'язок платити податок.

Носій податку – фізична чи юридична особа, що в кінцевому підсумку здійснює витрати зі сплати податку.

Об'єкт оподаткування – явище, предмет чи процес, внаслідок наявності яких сплачується податок, тобто те, що обкладається податком (дохід, майно). *Існує два підходи до оцінювання об'єкта: кількісний і натуральний; грошовий.*

Одиниця оподаткування – одиниця виміру об'єкта (з прибуткового податку – грошова одиниця країни, з земельного податку – гектар, акр).

Джерело сплати податку – надходження суб'єкта (прибуток, заробітна плата, відсоток, рента), з якого сплачується податок. За деякими податками об'єкт і джерело збігаються.

База оподаткування – законодавчо закріплена частина доходів чи майна платника податків (за вирахуванням пільг), яка враховується при розрахунку суми податку, тобто сума, з якої стягується податок.

Ставка податку – розмір податку на одиницю обкладання; якщо виражена у відсотках, то називається квота.

Методи встановлення податкових ставок:

- ***Інтуїтивний*** – ґрунтується на побажаннях і передбаченнях тих, хто розробляє і затверджує податкові ставки;
- ***Емпіричний*** – орієнтується здебільшого на фіскальну функцію податків і передбачає визначення податкових ставок на основі існуючого досвіду оподаткування з урахуванням забезпеченості видатків держави і впливу кожного з податків на фінансові ресурси платників;
- ***Економіко-математичне*** моделювання ґрунтується на розробці математичної моделі, яка враховує інтереси держави і платника податків, а також визначальні фактори, що діють в процесі їх справляння.

Існують два підходи до встановлення податкових ставок:

- за **універсального** встановлюється єдина для всіх платників ставка, за диференційованого – кілька;
- **диференціація** ставок може відбуватися у двох напрямках.

а) *перший* – у розрізі платників, коли для більшості платників виділяється основна ставка, а також знижені й підвищені ставки для окремих платників.

б) *другий* – у розрізі різних характеристик і оцінок об'єкта оподаткування.

За способом побудови ставки податку поділяються на:

- **тверді** ставки встановлюються у грошовому вимірі на одиницю оподаткування в натуральному обчисленні;
- **Процентні** ставки встановлюються щодо об'єкта оподаткування, який має грошовий вимір. **Процентні ставки можуть бути:**

а) *пропорційні* – це єдині ставки, що не залежать від розміру об'єкта оподаткування;

б) *прогресивні* – це такі ставки, розмір яких зростає в міру збільшення обсягів об'єкта оподаткування;

в) *регресивні* – при збільшенні об'єкта оподаткування зменшується ставка податку;

г) *змішані*.

Базова ставка- визначається ставка, що визначена такою для окремого податку.

Гранична ставка – визначається максимальний або мінімальний розмір ставки за певним податком.

Абсолютна (специфічна) ставка- ставка, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється як фіксована величина стосовно кожної одиниці виміру бази оподаткування.

Відносна (адвалорна) ставка- ставка, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється у відсотковому або кратному відношенні до одиниці вартісного виміру бази оподаткування.

Податкова квота – частка податку в доході платника. Вона характеризує рівень оподаткування і може бути як в абсолютному, так і у відносному вимірах.

Сфера дії податку – сукупність носіїв податку, на яких у кінцевому підсумку лягає його тягар.

Податковий оклад – сума податку, що сплачується суб'єктом з одного об'єкта.

Податкова пільга – законодавчо закріплений перелік умов, за наявності яких платник податку зменшує податкові зобов'язання (податкова соціальна пільга, знижки, відрахування та ін.).

Податковий період – термін, протягом якого завершується процес формування податкової бази, остаточно визначається розмір податкового зобов'язання

2. У системі оподаткування можна виділити дві підсистеми:

- оподаткування фізичних осіб;
- оподаткування юридичних осіб.

Краще з'ясувати сутність податків і їх вплив через податковий механізм на економіку можливо завдяки класифікації податків за певними ознаками:

1. За формою оподаткування всі податки поділяються на дві групи:

1) **Прямі податки** встановлюються безпосередньо щодо платника, який сплачує їх до бюджету держави, і обсяг таких податків залежить від розмірів об'єкта оподаткування (податкової бази). Прямі податки в своїй основі мають або особистість, або доходи, незалежно від джерел, або майно, незалежно від доходів.

Виходячи з цього, прямі податки поділяють на дві підгрупи:

а) **особисті податки** – це податки, які встановлюються персонально для конкретного платника і залежать від його доходів (податок на прибуток, прибутковий податок, податок на промисел).

б) **реальні податки** – це податки, які передбачають оподаткування майна, виходячи із зовнішніх ознак; платниками виступають власники цього майна незалежно від їх доходів (податок на землю, податок з власників транспортних засобів, майнові податки).

2) **Непрямі податки** встановлюються в цінах товарів і послуг, їх розмір для окремого платника прямо не залежить від його доходів, причому, конкретні платники податків не завжди є їхніми носіями. За непрямого оподаткування об'єктом є не дохід, а витрати, оскільки податок сплачується під час купівлі товару.

До непрямих податків відносять:

а) **податок на додану вартість (універсальний акциз)** за своєю економічною сутністю є універсальним акцизом. Суб'єктами податку є юридичні та фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю у сфері виробництва, торгівлі та послуг. Фактично

платником ПДВ є споживач незалежно від того, чи це юридична, чи фізична особа.

б) специфічні акцизи, які є найактивнішими інструментами державного регулювання кількісних параметрів споживання певного переліку товарів. Специфічні акцизи в більшості країн мають назву „акцизного збору”. Вони включаються в ціну товару й оплачуються покупцями, виробниками або імпортерами товарів. Податок нараховується один раз на точно визначеному законом етапі руху товару від виробництва до споживання.

в) мито – це непрямий податок, що справляється з товарів (інших предметів), що переміщуються через митний кордон, тобто ввозяться, вивозяться або слідуєть транзитом, і який включається в ціну товарів і сплачується за рахунок кінцевого споживача. Основою установаження виду мита є напрям руху товарів, на підставі якого розрізняють ввізне, вивізне і транзитне мито.

Крім того, за економічним змістом можна виділити:

- *статистичне мито* встановлюється з метою надійного обліку міжнародної торгівлі.
- в основі *фіскального* лежить необхідність формування доходів бюджету.
- *протекціоністське* встановлюється на досить високому рівні митного обкладення з метою захисту національного товаровиробника.
- *преференційне* має, навпаки, пільговий характер і порівняно невисокі ставки.
- *зрівнювальне* мито встановлюється на такому рівні, щоб забезпечити цінову рівновагу між товарами внутрішнього виробництва та імпортними.

II. За економічним змістом об'єкта оподаткування податки поділяються на три групи:

1) *податки на доходи* стягуються з доходів фізичних та юридичних осіб. Безпосередніми об'єктами оподаткування є заробітна плата та інші доходи громадян, прибуток або валовий дохід підприємств.

2) *податки на споживання* сплачуються не під час отримання доходів, а при їх використанні. Вони справляються у формі непрямих податків.

3) *податки на майно* встановлюються щодо рухомого чи нерухомого майна. На відміну від податків на споживання, які

сплачуються, тільки один раз – при купівлі, податки на майно стягуються постійно, доки майно перебуває у власності.

III. Залежно від рівня державних структур, які встановлюють податки, вони поділяються на:

1) загальнодержавні податки встановлюють вищі органи влади. Їх стягнення є обов'язковим на всій території країни, незалежно від того, до якого бюджету (державного чи місцевого) вони зараховуються.

До загальнодержавних податків і зборів належать (з 01.01.16р.):

1. податок на прибуток підприємств - 18%;
2. податок на доходи фізичних осіб - 5%, 15%, 20%;
3. податок на додану вартість – 20%, 7%, 0%;
4. акцизний податок;
5. екологічний податок;
6. рентна плата;
7. мито;

Військовий збір – 1,5% від доходів фізичних осіб.

2) місцеві податки встановлюються місцевими органами влади та управління. Можливі різні варіанти встановлення місцевих податків:

- у вигляді надбавок до загальнодержавних податків. Рівень надбавки визначають місцеві органи відповідно до встановлених обмежень;
- введення місцевих податків за переліком, що встановлюється вищими органами влади. Вибір податків здійснюється місцевими органами влади;
- упровадження місцевих податків на розсуд місцевих органів без будь-яких обмежень з боку центральної влади.

До місцевих податків і зборів належать:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- єдиний податок;
- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

IV. За методом справляння податки бувають:

1) Розкладні податки – це історична форма справляння податків. Вона відповідала низькій податковій техніці. Механізм оподаткування був наступним: спочатку уряд визначав загальну суму податкових надходжень, яка необхідна була для фінансового забезпечення функціонування держави, потім ця сума розподілялась між

одинацями залежно від обраного масштабу. Пізніше уряд адміністративної одиниці доводив до кожного платника відповідну суму нарахованого податку.

2) *За квотарних (окладних)* податків для кожного платника нарахована до сплати сума податку визначається залежно від обсягу податкової бази, або об'єкта оподаткування, і ставок (квот) податку.

V. За способом утримання податків розрізняють:

1) *біля джерела отримання доходу* – використовується в процесі стягнення податків і зборів із заробітної плати і доходів громадян від здійснення трудових обов'язків.;

2) *на підставі декларації* – передбачає надання платниками даних про фактичні розміри об'єкта оподаткування. При цьому існують значні можливості для ухилення від сплати податків;

3) *на підставі платіжного повідомлення* – здійснюється лише у випадках, коли платник має сплатити суму нарахованих йому відповідними органами податків. В окремих випадках платник надає цим органам декларацію про фактичні чи прогнозовані розміри об'єкта оподаткування.

3. *Податкова система* – це сукупність установлених у країні податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету і державних цільових фондів; принципів, форм і методів їх установлення, зміни чи скасування; дій, які забезпечують їх сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства.

На сьогодні система оподаткування в Україні визначається Податковим кодексом. У ньому зазначаються основи та принципи формування системи оподаткування, встановлено перелік загальнодержавних та місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також визначено права та обов'язки платників податків.

Податкова система України передбачає реалізацію наступних принципів:

- *загальність оподаткування* – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені цим Кодексом, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями цього Кодексу;
- *рівність усіх платників перед законом*, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового

підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу;

- *невідворотність* настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства;
- *презумпція правомірності рішень платника податку* в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу;
- *фіскальна достатність* – встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями;
- *соціальна справедливість* – установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків;
- *економічність оподаткування* – установа податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування;
- *нейтральність оподаткування* – установа податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків;
- *стабільність* – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року;
- *рівномірність та зручність сплати* – установа строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками;
- *єдиний підхід* до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку.

Існують два види податкових систем:

-щедулярна – коли весь дохід, одержуваний платником податків, ділиться на дві частини – щедули. Кожна із цих частин обкладається податком різним чином.

-глобальна – коли всі доходи фізичних і юридичних осіб обкладаються однаково.

Податкова робота є основою організації справляння податків і являє собою діяльність платників і податкової служби щодо внесення податків до бюджету і контролю за платежами.

Вона включає такі елементи: правове регламентування встановлення і справляння податків, облік платників і надходжень податків, порядок та форми розрахунків із бюджетом. Податкова робота ґрунтується на встановленні функцій і прав платників і податкової служби, пов'язаних зі своєчасністю і правильністю розрахунків із бюджетом. На платників покладаються функції обчислення і сплати податків, а на податкову службу – обліку платників і надходжень податків, здійснення нарахувань окремих видів податків (наприклад, земельного) і проведення контролю за дотриманням податкового законодавства.

Основою податкової роботи є податкове законодавство. Воно може бути прямої дії, а може передбачати тільки основи оподаткування – тоді додатково розробляються відповідні інструкції, в яких конкретизується механізм оподаткування.

Податкова політика визначає суть і роль системи оподаткування та належить до виняткових повноважень держави.

Податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави.

Формуючи свою податкову політику, держава шляхом збільшення або скорочення державної маси податкових надходжень, зміни форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, територій, груп населення може сприяти зростанню чи спаданню господарської активності, створенню сприятливої кон'юнктури на ринку, умов для розвитку пріоритетних галузей економіки, реалізації збалансованої соціальної політики.

Реалізація податкової політики ґрунтується на двох основних принципах

1) **стабільність** податкової політики означає, що податкова система будується на чіткому визначенні об'єктів оподаткування, їх обліку, а нормативи оподаткування або обов'язкових платежів не змінюються протягом бюджетного року. Запровадження нових розмірів і нормативів оподаткування не має зворотної сили, а пільги за податками надаються з моменту введення закону про оподаткування в дію;

2) **гнучкість** податкової політики передбачає, що коли податковий тиск на суб'єктів господарювання призводить до згортання виробництва, податкова система перебудовується на зменшення податкового тиску в інтересах виробника.

4. Розглянемо в загальних рисах механізм оподаткування в Україні на основі структурно-логічних схем основних податків та обов'язкових платежів.

Непряме оподаткування

1) **Податок на додану вартість (ПДВ)** належить до непрямих податків і є видом універсального акцизу, який встановлюється за єдиною ставкою до всього обороту. Він сплачується до державного бюджету на кожному етапі виробництва продукції товарів, виконання робіт, надання послуг, за умов імпорту товарів до або під час митного оформлення. Така роль ПДВ визначається тим, що йому властива висока еластичність: зміна кон'юнктури ринку і рівня цін має незначний вплив на податкову базу, оскільки ПДВ встановлюється у вигляді відсоткової надбавки до цін.

Платниками податку є всі юридичні і фізичні особи, які здійснюють від свого імені виробничу чи іншу підприємницьку діяльність на території України.

Об'єкт оподаткування. У ПДВ розрізняють номінальний і реальний об'єкти оподаткування. Номінальний, як визначено законодавством, – це виручка від реалізації товарів (робіт, послуг). Реальним об'єктом оподаткування є додана вартість – сума заробітної плати і прибутку, оскільки при сплаті податку вираховується його сума, що сплачена платником своїм постачальникам.

Порядок обчислення і сплати. ПДВ, що належить до сплати, обчислюється як різниця між податковим зобов'язанням (сумою ПДВ з реалізації товарів, робіт, послуг) і податковим кредитом (сумою ПДВ у придбаних матеріальних ресурсах, енергії, оплачених послугах

тощо). ПДВ сплачується до бюджету місячними і квартальними платежами залежно від річного обсягу оподатковуваних операцій.

2) **Акцизний збір** також належить до непрямих податків і встановлюється на високорентабельні та монопольні товари (продукцію) і включається до ціни цих товарів, робіт, послуг. Ставки та перелік товарів (послуг), на які поширюється акцизний збір, встановлюються Верховною Радою України. Схематично акцизний збір подано на рис.10.1.

Платниками акцизного збору є національні виробники підакцизних товарів та суб'єктів, що імпортують чи реалізують ці товари.

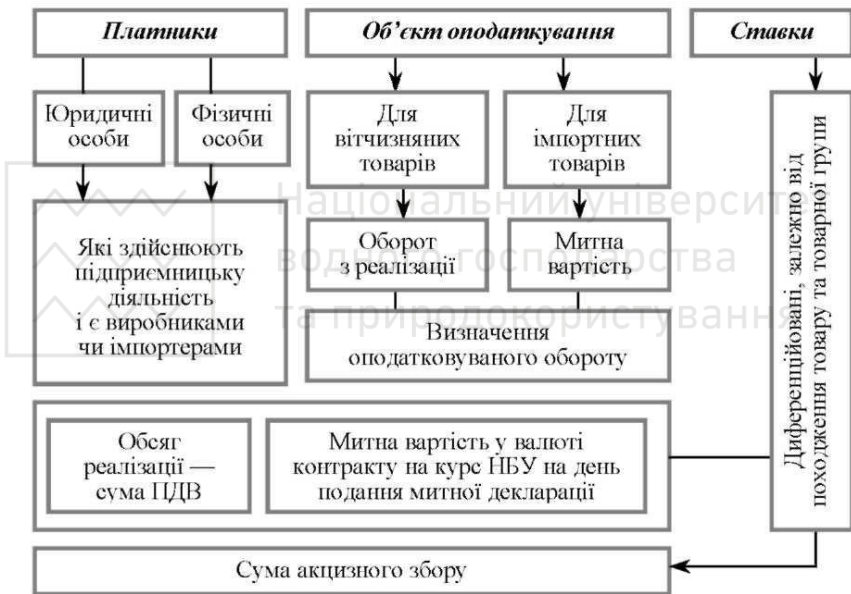

Рис. 6.1 Структурно-логічна схема акцизного збору

Об'єктом оподаткування є оборот з реалізації підакцизних товарів, а для імпортованих – їхня митна вартість.

Ставки акцизного збору встановлюються у відсотках та твердих розмірах. Відсоткові ставки застосовуються відносно до обсягу реалізації в цінах, що включають цей податок. Включення акцизного збору у відпускні ціни товарів (ВЦ) проводиться за такою формулою:

$$ВЦ = \frac{(C + П)}{(100 - A)} \cdot 100 \quad (6.1)$$

де ВЦ – відпускна ціна товарів;

С – собівартість товарів;

П – прибуток;

А – ставка акцизного збору

Тверді ставки встановлені в євро на одиницю товару чи певну величину його виміру.

3) **Мито** є непрямим податком, що стягується з товарів, які переміщуються через митний кордон країни. Воно характеризується схемою, наведеною на рис.6.2.

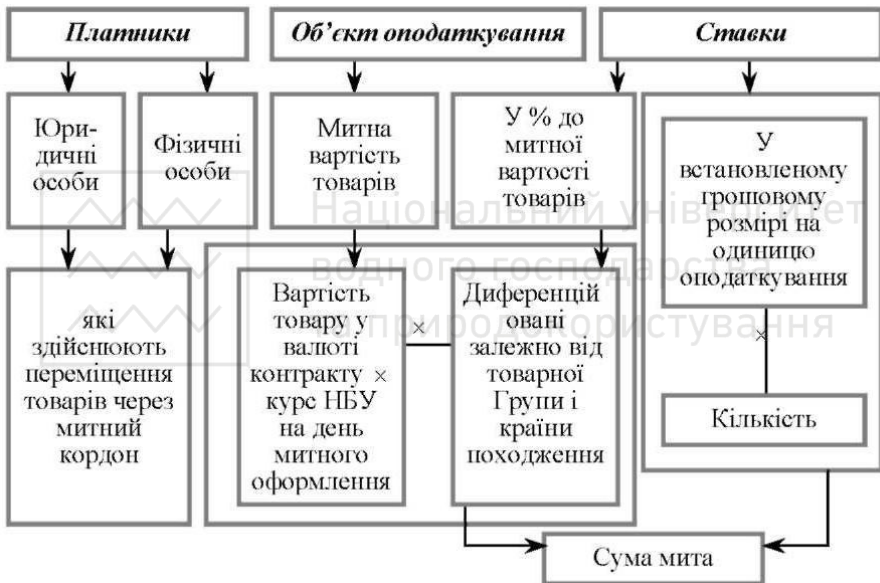

Рис. 6.2 Структурно-логічна схема мита

Платниками мита є декларанти товарів, які переміщуються через кордон.

Об'єктом оподаткування є митна вартість товарів, або їхня кількісна оцінка, що залежить від виду встановлених ставок. **Ставки мита встановлюються:**

- у відсотках до митної вартості;
- у грошовому вимірі у євро на одиницю товару чи певну одиницю його характеристики.

Відсоткові ставки мита встановлено на трьох рівнях: повні, пільгові, преференційні. Їх застосування залежить від того, який

митний режим, встановлено в Україні для тієї чи іншої країни походження товарів.

Порядок обчислення і сплати. Обчислення мита проводиться за встановленими ставками за товарними групами. Сплата проводиться декларантом і є підставою для випуску товарів з митниці.

Пряме оподаткування

Основною формою прямого оподаткування є прибутковий податок. Залежно від платників податку він поділяється на два види: з юридичних осіб і з фізичних осіб.

1) Податок на прибуток підприємства належить до прямих податків.

Платниками податку на прибуток є юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, а також бюджетні організації в частині комерційної діяльності.

Ставка податку на прибуток змінюється за наступною схемою:

- з 1 квітня по 31 грудня 2011 року включно – 23%;
- з 1 січня по 31 грудня 2012 року включно – 21 %;
- з 1 січня 2013 року по 31 грудня 2013 року включно – 19 %;
- з 1 січня 2014 року – 16 %;
- з 1 січня 2015 року – 18%.

Об'єктом оподаткування є балансовий прибуток (з відповідними корективами), який визначається як різниця між доходами і витратами.

Порядок обчислення і сплати. Податок сплачується щоквартально, виходячи з фактичного прибутку, встановленого на основі бухгалтерського і податкового обліку.

2) Податок на доходи фізичних осіб є видом особистого прибуткового оподаткування.

Платниками податку є фізичні особи незалежно від віку, громадянства та інших ознак, які мають самостійне джерело доходів.

Об'єктом оподаткування є:

- у громадян, що постійно проживають в Україні, – сукупний річний дохід, одержаний з різних джерел на території України та за її межами;
- у громадян, які не мають постійного місця проживання в Україні,

– дохід, отриманий з джерел в Україні.

Для різних видів доходу зазначених у IV розділі Податкового кодексу *ставки податку з доходів фізичних осіб* становлять: 5%, 15%, 20%

Порядок обчислення і сплати залежить від виду доходів. Доходи від роботи за наймом оподатковуються біля джерела. Утримання і перерахування податку в бюджет здійснює податковий агент-роботодавець, який несе встановлену відповідальність і своєчасність його сплати.

Тема 7. Фінансове забезпечення відтворення основних фондів підприємства

1. Сутність та види основного капіталу підприємства
2. Амортизація необігових активів та її використання
3. Показники ефективності використання основних засобів і нематеріальних активів
4. Сутність, джерела і порядок фінансування капітальних вкладень

1. До основного капіталу відносять – вкладені в необігові активи у вигляді вартості матеріальних активів – основних засобів у робочому стані, основних засобів у вигляді незавершених капітальних вкладень, нематеріальних активів – об'єктів права і довгострокових фінансових інвестицій.

Матеріальні активи (основні засоби) – вартість нерухомого та рухомого майна, що протягом тривалого часу бере участь у процесі господарської діяльності і амортизується.

Незавершені капітальні вкладення – вкладення в основні засоби на придбання обладнання, не встановленого і не прийнятого до монтування.

Нематеріальні активи – довготермінові витрати підприємства на придбання об'єктів права інтелектуальної власності, права користування ресурсами природного середовища тощо.

Довготермінові фінансові інвестиції – витрати на придбання корпоративних прав, витрати на пайову участь у статутному капіталі інших підприємств, придбання акцій і облігацій на довшотерміновій основі.

Основними засобами прийнято вважати матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва, надання послуг, здавання в оренду, очікуваний або встановлений термін корисного використання яких більше одного року та вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зношенням.

Основні засоби мають грошову оцінку і відображаються у балансі підприємства як основні активи.

Існує декілька оцінок грошового виразу ОЗ: первісна, відновлювальна, справедлива, ліквідаційна та залишкова.

Первісна вартість – це історична (фактична) собівартість необігових активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених чи витрачених для їх придбання (створення).

Ліквідаційна вартість ОЗ – це сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації необігових активів після закінчення терміну їх корисного використання, за вирахуванням витрат, пов'язаних із їх продажем.

Справедлива вартість ОЗ – це сума, за якою здійснюють обмін активу або оплачують зобов'язання в результаті операції між зацікавленими та незалежними сторонами.

Відновлювальна вартість ОЗ – це вартість відтворення ОЗ у сучасних умовах і дійсних цінах (сучасна вартість придбання).

Залишкова вартість ОЗ – відображає вартість ОЗ на відповідний момент з урахуванням зносу, залишкова вартість визначається у вигляді різниці між первісною вартістю активів і величиною їх зносу.

Переоцінена первісна вартість та сума зносу групи ОЗ визначається множенням відповідно первісної вартості і суми зносу цього суб'єкта на індекс переоцінки. Індекс переоцінки розраховують шляхом ділення справедливої вартості об'єкта на його залишкову вартість.

Нематеріальним активом – є немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований (відокремлений від підприємства) та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року для виробництва, торгівлі, з адміністративними цілями чи надання в оренду іншим особам.

Справедливою вартістю нематеріальних активів – є їх поточна ринкова вартість. За відсутністю такої вартості – оціночна вартість.

Оціночною вартістю нематеріальних активів є така вартість, яку підприємство сплатило б за актив у разі операції між зацікавленими та незалежними сторонами, виходячи з наявної інформації.

Фінансові інвестиції – це активи, які утримує підприємство з метою отримання прибутку за рахунок відсотків, дивідендів, зростання вартості капіталу або отримання інших вигод.

До фінансових інвестицій відносять вкладення в акції. Облігації, депозитні сертифікати, казначейські зобов'язання та інші ЦП.

Довготермінові фінансові інвестиції – це фінансові інвестиції на період більше одного року, а також інші фінансові інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані у будь-який час.

До них відносять – витрати на придбання корпоративних прав, фінансові інвестиції в асоційовані підприємства, фінансові інвестиції в дочірні підприємства, фінансові інвестиції у спільну діяльність зі створенням юридичної особи, вкладення в облігації державних та місцевих позик тощо.

2. Амортизація – це процес поступового перенесення вартості основних виробничих фондів і нематеріальних активів з врахуванням витрат на їх придбання, виготовлення або поліпшення згідно з нормами амортизаційних відрахувань, встановлених законодавством на продукцію, що виготовляється з їх допомогою.

Таким чином, амортизація – є економічним зносом, який виражений у грошовій формі.

Амортизація об'єкта основних засобів нараховується, виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання.

Для обчислення амортизації основні засоби поділяються на чотири групи:

- 1-ша група** – будівлі, споруди, передавальні пристрої ;
- 2-га група** – автомобільний транспорт, побутові прилади, інструменти, устаткування та приладдя;
- 3-тя група** – будь-які ОЗ, що невіднесені до перших двох груп;
- 4-та група** – електронно-обчислювальні машини.

Метод рівномірного списання – передбачає погашення вартості об'єкта, що амортизується, рівними частинами протягом всього

періоду його експлуатації за встановленою нормою амортизації на вартість об'єкта.

Балансова вартість ОЗ збільшується або зменшується у зв'язку з продажем, проведенням капітального ремонту і модернізації, ліквідацією та придбанням обладнання.

Прискорена амортизація. Цей метод називається так тому, що значна частина початкової вартості ОЗ списується достроково, значно випереджуючи термін їх служби.

Норми прискореної амортизації встановлюються у таких розмірах:

Перший рік – 15%; другий – 30%; третій – 20%; четвертий – 15%; п'ятий – 10%; шостий – 5%; сьомий – 5%.

3. До показників, які характеризують забезпеченість підприємства ОЗ відносять: фондоемність, фондоозброєність, коефіцієнт вартості ОЗ у майні підприємства.

Фондоемність – показник, обернений фондовдачі, який характеризує величину ОВФ, що припадає на 1 грн. продукції.

Фондоозброєність – показує величину ОФ, що припадає на одного працівника.

Коефіцієнт вартості ОЗ у майні підприємства – визначається діленням вартості ОФ (за мінусом суми зносу ОЗ) на вартість майна підприємства.

Показники ефективності використання основних засобів.

Фондовіддача – це величина, обернена показнику фондоемності. Вона показує суму виробленої продукції за певний період часу до загальної частини середньорічної вартості ОВФ.

Рентабельність – характеризує ступінь використання ОЗ і визначається як співвідношення прибутку підприємства за звітний період до балансової вартості ОЗ на кінець звітного періоду.

4. Капітальні вкладення – це витрати на технічне переозброєння, реконструкцію і розширення діючих ОЗ і на створення нових.

Розрізняють наступні структури кап.вкладень:

Галузева – характеризує розподіл їх за галузями народного господарства і промисловості.

Територіальна – це розподіл їх за окремими регіонами держави з підвищенням частки вкладень в райони, які є найбільш прибутковими.

Технологічна – визначається співвідношенням між витратами на бмр, обладнання та іншими кап. вкладеннями, які включають витрати на проектно-дослідні та інші роботи.

Відтворювальна – показує спрямованість їх на нове будівництво, розширення, реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств.

Тема 8. Сутність, джерела формування та використання обігового капіталу на підприємстві

1. Сутність та склад обігового капіталу
2. Встановлення оптимальної потреби підприємства у виробничих запасах
3. Джерела формування обігового капіталу
4. Ефективність використання обігового капіталу

1. Обіговий капітал підприємства – це грошові кошти і мобільні активи, що перетворюються у грошові кошти протягом одного виробничого циклу, що забезпечують неперервність процесу виробництва і обігу та отримання прибутку.

Обігові кошти - це грошові кошти, авансовані в обігові виробничі фонди і фонди обігу, які забезпечують безперервність процесу виробництва і проведення розрахунків.

Вони у процесі кругообігу набувають форму обігових виробничих фондів – грошових коштів, авансованих у виробничі запаси, незавершене виробництво, матеріальні цінності на складах тощо; і фондів обігу – частини обігових коштів, які обслуговують процес просування продукції до споживача.

Склад обігових коштів – це сукупність елементів, що складають обігові виробничі фонди (виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів) і фонди обігу (готова продукція і товари на складах, товари відвантажені, грошові кошти в розрахунках і на рахунках).

Структура обігових коштів – це співвідношення між окремими елементами обігових виробничих фондів і фондів обігу, поділ коштів за місцем і значенням у процесі відтворення.

Такий поділ обігових коштів підприємства зумовлений наявністю двох сфер кругообігу: сфери виробництва і сфери обігу.

2. Дотримання оптимального рівня виробничих запасів досягається шляхом нормування запасів матеріальних ресурсів – встановлення мінімальної суми коштів, постійно необхідних підприємству для нормальної роботи.

Норми – відображають запаси матеріальних цінностей у днях, відсотках, у натуральних та інших вимірниках.

Потреба в обігових активах – це грошова оцінка створених запасів.

У вітчизняній практиці **потребу у виробничих запасах** визначають шляхом множення одноденних витрат матеріальних цінностей за цінами придбання на норму запасу в днях

Одноденні витрати матеріалів визначаються за кошторисом витрат.

Також на окремих підприємствах розраховують **потребу в обігових коштах у незавершеному виробництві**.

Потреба у запчастинах для ремонту обладнання визначається, виходячи з термінів і обсягу ремонтів, а в окремих випадках аварійного ремонту і норм запасу деталей, комплектів на одну ремонтну одиницю в розрізі видів обладнання.

Потребу в запасах тари на підприємствах розраховують як відношення витрат тари на рік та часу перебування тари на складі до кількості днів у поточному році.

Сукупну потребу в обігових коштах підприємства можна визначити як відношення сукупної потреби, встановленої підприємством у звітному періоді та відсотку зростання товарної продукції у плановому періоді за виробничою собівартістю відносно планового її обсягу у звітному періоді.

3. Джерела формування обігових активів значною мірою визначають ефективність їх використання.

Всі джерела фінансування обігових коштів поділяють на три групи:

- власні;
- позичені;
- залучені (прирівнені до власних).

Провідну роль у складі джерел формування відіграють **власні** обігові активи.

Першочергово при створенні підприємства обігові активи формуються за рахунок його статутного фонду (капіталу). Вони

спрямовуються на придбання запасів, які надходять у виробництво для виготовлення товарної продукції.

Підприємства використовують також і інші джерела формування обігових активів: кредиторську заборгованість, кредити банків та інших кредиторів.

По мірі зростання виробництва потреба в обігових активах зростає, в такому випадку джерелом їх поповнення є чистий прибуток підприємства.

Прибуток спрямовується на покриття приросту нормативу обігових активів в процесі його розподілу, а також на розвиток виробництва та його модернізацію.

До засобів, що **прирівнюються до власних** відносяться сталі пасиви.

Сталі пасиви – це кошти цільового використання, які в результаті застосованої системи грошових розрахунків постійно перебувають у господарському обігу підприємства, проте йому не належать.

До них відносять:

- Мінімальну заборгованість, пов'язану із заробітною платою.
- Мінімальну заборгованість резерву на покриття майбутніх платежів – сума резерву на оплату відпусток робітників та службовців.
- Заборгованість постачальникам за відвантажену і отриману продукцію, термін оплати якої не настав (кредиторська заборгованість).

До **позичених засобів** відносять: короткотермінові банківські кредити, комерційні кредити та кредиторську заборгованість.

Комерційний кредит – це поширена форма залучення коштів інших суб'єктів. Він використовується підприємством за браком фінансових ресурсів у покупця і неможливості розрахунку з постачальником.

Кредиторська заборгованість – належить до позапланових залучених джерел формування обігових активів. Це короткострокові зобов'язання підприємства - які виникають за розрахунками з бюджетом, за розрахунковими документами, термін оплати яких не настав і які не сплачені вчасно, за короткотерміновими кредитами.

4. Ефективність використання обігових активів на підприємстві має важливе значення для здійснення значного впливу на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством.

Ефективність використання обігових активів характеризується системою фінансово-економічних показників та коефіцієнтів, а саме:

Кількість обертів обігових коштів – це відношення суми проданої продукції за певний період, оціненої за собівартістю до середнього залишку обігових коштів у цьому періоді.

Чим більше оборотів здійснюють обігові кошти тим краще.

Швидкість обертання обігових коштів – показує період, за який обігові кошти підприємства здійснюють один оборот.

Коефіцієнт ефективності використання обігових коштів – характеризує скільки прибутку припадає на 1 грн. обігових коштів. Чим він більший тим ефективніше використовуються обігові кошти.

Крім зазначених показників, також використовується показник **віддачі обігових активів**, який визначається відношенням прибутку від реалізації продукції до залишків обігових активів.

Тема 9. Оцінка фінансового стану підприємства

1. Сутність та необхідність оцінки фінансового стану підприємства
2. Методи аналізу фінансового стану підприємства
3. Показники фінансового стану підприємства

1. Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, і визначається сукупністю виробничо-господарських факторів та характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фінансовий аналіз є способом оцінки і підставою для прогнозування фінансового стану підприємства на підставі інформації, яка міститься у бухгалтерській, статистичній та фінансовій звітності підприємства та оперативних даних про його роботу.

Фінансовий аналіз поділяється:

За суб'єктами проведення:

Внутрішній – виконують працівники економічних та фінансових служб підприємства, використовуючи при цьому не тільки дані офіційної відкритої фінансової звітності, а й внутрішню інформацію, яка не підлягає розголошенню

Зовнішній – проводять сторонні організації, як правило, аудиторські фірми.

2. Прийоми та методи, що використовуються при проведенні фінансового аналізу поділяють:

Прийоми фінансового аналізу:

- Горизонтальний – дозволяє визначити абсолютні і відносні зміни різних статей звітності у порівнянні з попереднім роком.
- Вертикальний – це аналіз внутрішньої структури звітності, здійснює визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат.
- Трендовий – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто динаміки показників.
- Аналіз відносних показників – відношення між окремими показниками звіту.
- Порівняльний аналіз – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності самого підприємства та його дочірніх підприємств та філій.
- Факторний аналіз – визначення впливу окремих факторів на результативні показники.

Методи фінансового аналізу

1. За ступенем формалізації: формалізовані і неформалізовані.

Формалізовані методи – є об'єктивними і в них покладено строгі аналітичні залежності, є основними для проведення фінансового аналізу.

Неформалізовані – є суб'єктивними, оскільки ґрунтуються на логічному описуванні аналітичних прийомів.

2. Залежно від інструментарію, що застосовується в аналізі:

Економічні методи – балансовий, простих та складних відсотків, дисконтування тощо.

Статистичні – методи ланцюгових підстановок, середніх та відносних величин, групування тощо.

Математико-статистичні – кореляційний, регресивний та факторний аналіз

3. За типами моделей:

Дескриптивні – передбачують для оцінки фінансового стану побудову балансів за даними бухгалтерського обліку, проведення вертикального, горизонтального та трендового аналізу.

Предикативні – моделі-прогнози фінансового звіту. Розрахунок точки критичного обсягу продажу, моделі динамічного аналізу.

Нормативні – моделі, що дозволяють порівнювати фактичні результати діяльності з нормативними.

3. Основними складовими фінансового аналізу підприємства є:

- аналіз майнового стану підприємства;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ділової активності;
- аналіз платоспроможності (фінансові стійкості);
- аналіз рентабельності.

Оцінка майнового стану підприємства - дає змогу визначити абсолютні і відносні зміни статей балансу за визначений період, відслідкувати тенденції їх зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємства.

Для оцінки майнового стану розраховують наступні показники (коефіцієнти): суму господарських засобів (валюта балансу), питому вагу активної частини необігових активів у структурі необігових активів, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнти оновлення та вибуття ОЗ.

Аналіз ліквідності підприємства - здійснюється за даними балансу і дозволяє визначити спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання.

Коефіцієнт покриття – розраховується як відношення обігових активів до поточних зобов'язань підприємства та показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використанні для погашення його поточних зобов'язань.

Коефіцієнт швидкої ліквідності – розраховується як відношення найбільш ліквідних обігових засобів (грошові кошти та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції та дебіторська заборгованість) до поточних зобов'язань підприємства. Він відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності – обчислюється як відношення грошових коштів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань. Він показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно.

Чистий обіговий капітал – розраховується як різниця між обіговими актами підприємства та його поточними зобов'язаннями.

Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства – здійснюється за даними балансу підприємства, характеризує структуру джерел фінансування ресурсів підприємства, ступінь фінансової стійкості та незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування діяльності.

Коефіцієнт платоспроможності – розраховується як відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу і показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність.

Коефіцієнт фінансування – розраховується як співвідношення залучених та власних коштів і характеризує залежність підприємства від залучених коштів.

Коефіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами – розраховується як відношення величини чистого обігового капіталу до величини обігових активів підприємства і показує забезпеченість власними обіговими коштами.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу – показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в обігові кошти, а яка – капіталізована. Він розраховується як відношення чистого обігового капіталу до власного капіталу підприємства.

Аналіз ділової активності – дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства.

Коефіцієнт обіговості активів – визначається як відношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції до середньої величини підсумку балансу підприємства і характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їх залучення.

Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості – розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції до середньорічної величини дебіторської заборгованості і показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством.

Коефіцієнт обіговості кредиторської заборгованості – розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції до середньорічної величини кредиторської заборгованості і показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством.

Коефіцієнт обіговості матеріальних запасів – розраховується як відношення собівартості продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів і характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства.

Коефіцієнт обіговості основних засобів - розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції до середньорічної вартості основних засобів. Він показує ефективність використання ОЗ підприємства.

Коефіцієнт обіговості власного капіталу – розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції до середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність використання власного капіталу/

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначати ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональність їх використання.

Коефіцієнт рентабельності активів – розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів і характеризує ефективність використання активів підприємства.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу – розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність вкладення коштів у дане підприємство.

Коефіцієнт рентабельності діяльності розраховується як співвідношення чистого прибутку підприємства до чистого доходу від реалізації продукції і характеризує ефективність господарської діяльності підприємства.

Коефіцієнт рентабельності продукції – розраховується як відношення операційного прибутку від реалізації продукції до витрат на виробництво та збут і характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності.

1. Сутність, завдання і форми фінансового планування
2. Складання і затвердження річного фінансового плану підприємства
3. Оперативне фінансове планування

1. Фінансове планування на підприємстві – це планування фінансових ресурсів і напрямів їх використання з метою забезпечення господарської діяльності підприємства.

Фінансове планування – це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками їх цільового використання згідно з виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді.

Основні принципи фінансового планування:

Повноти – означає, що розроблення плану та показники повинні охоплювати всі сфери та види діяльності.

Обґрунтованості – полягає в необхідності орієнтації на існуючий фінансово-економічний стан, на соціально-економічні завдання і потреби ринку.

Реальності – ґрунтується на урахуванні всіх лімітів фінансових ресурсів, на основі раціональних норм і нормативів, на використанні прогресивних методів їх розробки.

Інтегрованості – зумовлюється необхідністю тісного взаємозв'язку між різними видами планів з тим, щоб виконання планів нижчого рівня найбільшою мірою сприяло виконанню планів вищого рівня.

Гнучкості – вимагає, щоб розроблена система планів мала можливість коригування при зміні фінансово-економічних умов у суспільстві.

Економічності – полягає у тому, що витрати на планування повинні раціонально співвідноситись з отриманими результатами.

2. Фінансовий план – це заключна частина бізнес-плану, яка узагальнює всі попередні розділи у вартісному виразі.

Метою складання фінансового плану підприємства є взаємоузгодження доходів і витрат у плановому періоді.

Він включає наступні розділи:

1. Прогнозування обсягів реалізації продукції;
2. Баланс грошових надходжень і витрат – баланс грошових потоків;
3. Таблиця доходів і витрат;
4. Прогнозований баланс активів та пасивів підприємства ;
5. Розрахунок точки безбитковості.

Баланс грошових потоків складається у вигляді таблиці, в якій відображаються дані про наявність грошових коштів на початок періоду, їх надходження і витрачання в самому періоді, і завершується даними про наявність грошових коштів на кінець періоду.

Баланс грошових потоків

Показники	I рік (місяці)				II рік (квартально)				III рік (прогноз)
	1	2	...	12	1	2	3	4	
1.Залишок грошових коштів на початок місяця									
2.Надходження грошових коштів:									
-виручка від реалізації									
-позареалізаційні доходи і надходження									
- вкладення в капітал і фінансова допомога									
-надходження кредитів									
3. Грошові платежі:									
-оплата товарів і послуг									
- виплата ЗП									
-оплата податків і податкових платежів									
-позареалізаційні витрати і вкладення									
- оредна плата									
- страхові платежі									

- витрати на рекламу									
-погашення кредитів і сплата відсотків по них									
4. Залишок грошових коштів на кінець місяця									

Наступним документом, що складається на підприємстві є - **Таблиця доходів і витрат**, яка показує, як буде формуватися прибуток підприємства.

Таблиця доходів і витрат

Показники	I рік (місяці)				II рік (квартально)				III рік (прогноз)
	1	2	...	12	1	2	3	4	
1.Виручка від реалізації продукції (за вирахуванням ПДВ і акцизів)									
2.Витрати на виробництво і реалізацію продукції									
3.Доходи від операційної діяльності									
4.Доходи від іншої діяльності									
5.Доходи від інвестиційної діяльності									
6.Доходи від фінансової діяльності									
7.Доходи від надзвичайної діяльності									
8. Загальний доход									

Баланс активів і пасивів підприємства – складається з метою оцінки тих видів активів, в які спрямовуються грошові кошти та тих видів пасивів, за рахунок яких планується фінансувати придбання чи створення цих активів.

Серед активів балансу виділяють – поточні активи (рахунок в банку, каса, дебіторська заборгованість, інші надходження)- як найбільш мобільну частину коштів, запаси та фіксовані активи.

В пасиві відображають власні та позикові кошти, причому важливе значення має їх структура та зміна протягом запланованого періоду.

Визначення точки безбитковості здійснюється розрахунковим і графічним методом.

Розглянемо структуру статей фінансового плану підприємства.

Фінансовий план підприємства на 200 р.

№ з/п	Найменування показників	Сума; тис.грн.
1. Джерела формування та надходження коштів		
1.1.	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	
1.2.	Нерозподілений прибуток минулих років	
1.3.	Амортизаційні ідрахування	
1.4.	Довготермінові кредити банку	
1.5.	Інші довготермінові фінансові зобов'язання	
1.6.	Інші доводотермінові зобов'язання	
1.7.	Короткотермінові кредити банків	
1.8.	Суми авансів, отриманих від поставок продукції	
1.9.	Векселі видані	
1.10.	Товари отримані на умовах відстрочки платежу	
1.11.	Цільове фінансування і цільові надходження	
1.12.	Інші джерела	
1.13.	Усього	
2. Приріст активів підприємства		
2.1.	Капітальні інвестиції	
2.2.	Довготермінові фінансові інвестиції	
2.3.	Приріст обігових активів підприємства	
2.4.	Поточні фінансові інвестиції	

2.5.	Інші витрати	
2.6.	Усього	
3. Повернення залучених коштів		
3.1.	Довготермінові кредити банків	
3.2.	Інші довготермінові фінансові зобов'язання	
3.3.	Інші довготермінові зобов'язання	
3.4.	Короткострокові кредити банків	
3.5.	Повернення позик, кредитів та інших коштів, отриманих на зворотній основі із бюджету	
3.6.	Відшкодування витрат бюджету, пов'язане з виконанням гарантійних зобов'язань	

Продовження таблиці

4. Витрати, пов'язані з внесенням обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів		
4.1.	Сплата поточних податків та обов'язкових платежів до бюджету	
4.2.	Погашення податкової заборгованості, яка виникла на початок планового періоду	
4.3.	Інші обов'язкові платежі	
5. Покриття збитків минулих періодів		

3. Оперативне фінансове планування необхідне підприємству з метою контролю за фактичним надходженням виручки на поточний рахунок та витрачанням готівкових грошових коштів у процесі господарської діяльності.

Оперативне фінансове планування включає складання:

- Платіжного календаря;
- Касового плану;
- Розрахунок потреби у короткостроковому кредиті.

Платіжний календар складається на короткі проміжки часу (на місяць з розбивкою по декадах або на квартал з розбивкою по місяцях). У ньому відображається весь платіжний оборот підприємства, та відбивається рух грошових коштів відповідно до їх надходження незалежно від їх джерел та напрямків використання.

Процес складання платіжного календаря можна поділити на 5 етапів:

1. Вибір періоду планування;
2. Розрахунок можливих грошових надходжень;
3. Оцінка грошових видатків в плановому періоді;
4. Визначення грошового сальдо;
5. Підведення підсумків
6. Складання основного бюджету підприємства.

Касовий план необхідний підприємству для більш точного представлення розміру зобов'язань перед працівниками підприємства по ЗП і розміру інших виплат. Банку, що обслуговує підприємство, також необхідний касовий план для складання зведеного касового плану на обслуговування своїх клієнтів у встановлені строки.

Якщо підприємство має потребу у **короткостроковому кредиті**, то необхідні документи представляють у банк у відповідності до його вимог, в результаті чого і укладається договір про кредитне обслуговування. Ефективність заходу, що кредитується та очікувана виручка від реалізації продукції повинна забезпечити своєчасне повернення кредиту і виключити штрафні санкції.

Важливе місце у оперативній роботі займає своєчасне погашення кредиторської і дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість – утворена в межах узгодженого терміну оплати є нормальним явищем у фінансовій діяльності. А яка перевищує погоджені строки платежів, знижує платоспроможність підприємства. Тому необхідно проводити ретельний аналіз кожного суб'єкта.

Кредиторська заборговність – коли виникає в процесі господарських зв'язків з іншими господарюючими суб'єктами, бюджетом, державними цільовими фондами в межах встановленого документообігу та форм розрахунків, то її потрібно визнавати за оптимальну. Якщо вона виникає внаслідок порушення правил розрахунків та кредитування то це призводить до погіршення фінансового стану на підприємстві.

Тема 11. Банкрутство і фінансова санація підприємства

1. Поняття банкрутства та причини його виникнення
2. Встановлення банкрутства підприємства
3. Санація підприємства та джерела її забезпечення

1. Банкрутство

— це визнана арбітражним судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовільнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як шляхом застосування ліквідаційної процедури.

Підприємство вважається нездатним задовільнити вимоги кредиторів, якщо його зобов'язання або обов'язки не виконуються протягом трьох місяців з моменту настання дати їх виконання.

Банкрутство може бути:

Приховане – навмисне приховування факту стійкості фінансової неспроможності через подання неправдивої інформації, яке призводить до матеріальних збитків кредиторів.

За такі дії на засновників підприємства накладаються штрафи розміром до 300-т мінімальних розмірів ЗП з позбавленням займатися такою діяльністю протягом 5-ти років.

Фіктивне – коли у боржника при подачі заяви до господарського суду є можливість задовільнити вимоги кредиторів у повному обсязі.

За неправдиву інформацію щодо фінансового стану боржника перед кредиторами засновники підприємства караються штрафом від 300-т до 500-т неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням займатися такою діяльністю протягом 5-ти років.

Навмисне – виникає з вини учасників боржника і інших осіб, у тому числі керівника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки або мають можливість іншим чином визначати його дії.

Якщо навмисне доведення підприємства до банкрутства завдає шкоди державним чи громадським інтересам або правам кредиторів, на керівника накладається штраф від 500 до 800 неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням обіймати керівні посади на ермін до 5-ти років.

2. Основними джерелами інформації про встановлення неплатоспроможності (банкрутства) підприємства є показники з документів фінансової звітності підприємства – „Баланс”, „Звіт про фінансові результати”, „Звіт про рух грошових коштів”, „Звіт про власний капітал”.

Існують наступні види неплатоспроможності:

Поточна неплатоспроможність – вважається фінансовий стан підприємства, якщо на конкретний момент через випадковий збіг

обставин тимчасово суми наявних у нього коштів і високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу.

Економічним показником ознак поточної платоспроможності при наявності простроченої кредиторської заборгованості є різниця між сумою наявних у підприємства грошових коштів, їх еквівалентів та інших високоліквідних активів і його поточних зобов'язань.

Критична неплатоспроможність - відповідає фінансовому стану потенційного банкрутства. Вона має місце, якщо на початку і в кінці звітного кварталу, що передував поданню заяви про порушення справи про банкрутство, є ознаки поточної неплатоспроможності, а коефіцієнт покриття і коефіцієнт забезпечення власними засобами в кінці звітного кварталу менші від їх нормативних значень – 1,5 і 0,1 відповідно.

Надкритична платоспроможність – виникає, якщо за підсумками року коефіцієнт покриття менший 1 і підприємство не отримало прибутку, коли задоволення визнаних судом вимог кредиторів можливе не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.

Фіктивне банкрутство – виникає, якщо на початку звітного періоду, що передував поданню заяви до арбітражного суду про порушення справи про банкрутство, були відсутні ознаки надкритичної неплатоспроможності, тобто фактичний коефіцієнт покриття перевищував 1 при нульовій або позитивній рентабельності.

Приховане банкрутство – якщо на окремих стадіях провадження справи про банкрутство буде встановлено, що боржником подані неправдиві відомості про своє майно в бухгалтерському балансі або в інших документах, що свідчать про його фінансове та майнове становище, яке фактично характерне ознаками надкритичної неплатоспроможності.

3. Санація підприємства – це система заходів, що здійснюються у процесі провадження справи про банкрутство, з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення його фінансового стану, а також на задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів через кредитування, реструктуризацію боргів і капіталу або зміну організаційної чи виробничої структури об'єктів підприємницької діяльності.

Існують наступні види санації:

1. Залежно від масштабу кризового стану підприємства виділяють:

- Санацію без зміни статусу юридичної особи. Коли кризовий стан підприємства носить тимчасове явище.
- Санацію зі зміною статусу юридичної особи підприємства. Реорганізацію підприємства проводять при його глибокому кризовому стані.

2. Залежно від умов надання фінансової допомоги:

- Санація без залучення додаткових фінансових ресурсів на підприємство.
- Санація із залученням нового фінансового капіталу.

3. За джерелами мобілізації фінансових ресурсів:

- Автономна санація – проводиться за рахунок власних коштів підприємства та капіталу його власників.
- Зовнішня санація – передбачає залучення коштів кредиторів, позик, державних коштів.

Ефективність проведення санації розраховують як відношення прогнозованого обсягу додаткового прибутку до розміру вкладень на проведення санації

Додатковий прибуток – це різниця між сумою прибутків після санації і розміром прибутків до її проведення.

Мета санації вважається досягнутою, якщо за допомогою зовнішніх та внутрішніх фінансових джерел, проведення організаційних та виробничо-технічних вдосконалень підприємство виходить з кризи і забезпечує свою прибутковість та конкурентоспроможність у довготерміновому періоді.

Список рекомендованої літератури

Базова

1. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навч. посібн. / М. М. Бердар. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
2. Гриньова В. М. Фінанси підприємств : навч. посібн. / В. М. Гриньова, В. О.Коюда. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2004. – 432 с.
3. Кузенко Т. Б. Фінанси підприємств : конспект лекцій для студ. усіх спец. всіх форм навчання / Т. Б. Кузенко, Є. Ю. Кузькін, Н. В. Сабліна. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 168 с.

4. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: підручник / А. М. Поддєрьогін. – 6-ге вид. ; переробл. і виправ. – К. : КНЕУ, 2008. – 552 с.
5. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: навч. посібн. / О. С. Філімоненков. – 2-ге вид. ; переробл. і допов. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.
6. Фінанси підприємств : навч. посібн. : курс лекцій / за ред. Г. Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2009 – 412с.
7. Шморгун Н. П. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / Н. П. Шморгун, І. В. Головка. – К. : ЦНЛ, 2006. – 528 с. 13.2.

Допоміжна

8. Андріанова І. І. Фінанси підприємств. Практикум : навч.-метод. посібник / І. І. Андріанова, В. А. Ісайко. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. – 274 с. 49.
9. Брюховецька Н. Ю. Фінанси підприємств : навч. посібн. / Н. Ю. Брюховецька. – Донецьк : ДонУЕП, 2006. — 215с.
10. Герасименко О. В. Фінанси підприємств: термінологічний словник для студ. екон. спец. / О. В. Герасименко, Г. О. Роганова. – Краматорськ : ДДМА, 2007. – 148 с.
11. Буряковский В. В. Финансы предприятий [Электронный ресурс] / В. В. Буряковский. – Режим доступа: <http://books.efaculty.kiev.ua/finpd/1/r1/>.
12. Гриньова В. М. Фінанси підприємств : навч. посібн. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2004. – 432 с.
13. Ковшун Н. Е. Використання економічних механізмів розвитку водогосподарського комплексу України в кризових умовах [Електронний ресурс] *Економіка та суспільство*. 2017. № 9. С. 242–246. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/42.pdf.
14. Король В. А. Фінанси підприємств : навчальний посібник [Електронний ресурс] / В. А. Король. – Режим доступа : <http://pulib.if.ua/book/55>.
15. Лігоненко Л. О. Фінанси підприємства : підручник / Л. О. Лігоненко, Н. М. Гуляєва, Н. А. Гринюк. – К., 2007. – 491 с.
16. Онисько С. М. Фінанси підприємств : навч. посібн. / С. М. Онисько, П. М. Марич. – Львів : "Магнолія 2006", 2008. – 367 с.
17. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: підручник [Електронний ресурс] / Р. А. Слав'юк. – Режим доступа http://pidruchniki.ws/15840720/finansii/finansii_pidpriyemstv_-_slavyuk_pa.
18. Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД) „Фінанси підприємства” в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Шило Ж. С., НУВГП, 2007.